

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL VE EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN GECEKONDU GÖRÜNÜMLERİ; AKDERE GECEKONDU MAHALLESİ ÖRNEĞİ

SQUATTER HOUSE OUTLOOK OF SOCIAL AND ECONOMIC TRANSFORMATION IN TURKEY: THE EXAMPLE OF AKDERE SQUATTER SETTLEMENT

FERHAT ARIK*

ÖZET

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de endüstri devrimi bir dizi yapısal dönüşüme neden olmuştur, 1950 sonrası kentlerde patlak veren gecekondular bu sürecin bir sonucudur. Bu çalışma, emeğin bir tür mekansal yansıması olarak ele alınan gecekondularda, göçmenlerin kentte kalıcı olabilmek ve ekonomik hayata eklenmek adına başta göçmenler için umut mekanı diyebileceğimiz gecekonduların inşası olmak üzere, kentlerde verilen mücadeleyi, geliştirilen stratejileri ve toplumsal hareketlilik imkanlarını gecekondulular gözünden anlamaya çalışmaktadır. Araştırmanın evrenini Ankara'nın ilk gecekondular yerleşimlerinden biri olan Mamak ilçesinin Akdere mahallesi oluşturmaktadır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı çalışmada, 30 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; göçmenlerin toplumsal hareketliliklerini etkileyen süreçleri iki kısma ayırmak mümkündür. Birincisi; bizzat göçmenlerin kentte kalıcı olmak adına taşıdıkları umuda ve azme bağlı olarak geliştirdikleri toplumsal dayanışma gibi bireysel stratejilerdir. İkinci ise; göçmenlerin kentin bir parçası olmalarına yol açan, gecekondular bölgelerine temel hizmetlerin verilmesi, imar affı ve kentsel dönüşüm süreçleri gibi politik etkilerdir.

ANAHTAR KELİMELELER: Gecekondular • Kentleşme • Umut Mekanları • Toplumsal Hareketlilik

* Dr Öğr. Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antakya / Hatay / Türkiye

frhtark@gmail.com ORCID: 0000-0003-4524-2292

Makale Gönderim Tarihi / Received on: 10 Ekim 2019/October 10, 2019.

Makale Kabul Tarihi / Accepted on: 25 Kasım 2021/November 25, 2021.

ABSTRACT

As in all over the world, in Turkey, the industrial revolution caused a series of structural transformations. The squatter houses that erupted in urban areas are the result of this process after 1950. This study considers squatter houses as a kind of spatial reflection of labor, and it aims to understand the construction of those squatter houses as a place of hope. Moreover, the study approaches to the struggle, the strategies developed in order to be permanent in the city and to be incorporated in the economic life, and social mobility opportunities of the squatters from the viewpoint of squatters. In this study, qualitative research design has been utilized. The fieldwork covered the Akdere district of Mamak, one of the first squatter settlements in Ankara, and in-depth interviews were conducted with 30 people. According to the research results, it is possible to divide the processes affecting the social mobility of migrants into two parts. First, individual strategies such as social solidarity have been developed by immigrants themselves in the hope of being permanent in the city. The second is political influences causing immigrants to be an integral part of the city, such as the provision of basic services to the squatter settlements, amnesty for illegal housing, and the processes of urban transformation.

KEYWORDS: Squatter house • Urbanization • Places of hope • Social mobility

GİRİŞ

Bu araştırma, ülke ekonomisinde ve toplumsal yapısında meydana gelen bir dizi yapısal dönüşümün bir grup (gecekondulular) tarafından nasıl deneyimlendiğini anlamaya çalışmaktadır. Bu dönüşüm neticesinde çiftçilikten kent işçiliğine geçen göçmenin, gecekondulunun kentte kalıcı olmak adına vermiş olduğu mücadele gecekondulunun gözünden anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma, öncelikle 1950 sonrası bir dizi yapısal dönüşüm neticesinde iç göçe bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan gecekondu olgusuna odaklandığı ve gecekondu ve apartman yaşantısının yan yana devam ettiği bir alanda yaşanan dönüşümü anlama çabasıyla Türkiye’de gecekondulaşmanın en yoğun yaşandığı şehirlerden Ankara’nın Mamak ilçesinin Akdere mahallesinde gerçekleştirilmiştir.

Ankara’da yerleşim; Ulus, Samanpazarı ve Cebeci arasında yoğunlaşmaktadır. Merkezin gecekondulaşma anlamında bir doyumun ulaşması sebebiyle Cebeci çevresi ve doğu-batı eksenindeki tren yolu boyunca gecekondulaşma başlamış, bu bölgede Mamak, İncesu, Kayaş, Topraklık, Abidinpaşa ve Akdere gibi mahalleler ortaya çıkmıştır (Türel ve Şenyapılı, 1996, s. 3).

Mamak Ankara'nın doğuya açılan yüzüdür. Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan kent planlamalarında Mamak adına rastlanmaz. Ankara'nın ilk toplu taşıma aracı olan Ankara-Kayaş Banliyö Tren Hattı'nın 1929 yılında açılmasıyla birlikte, özellikle tren hattı boyunca Mamak Bölgesi gecekondulaşmaya başlamıştır. 1950'li yıllarla birlikte Ankara kent planı tekrar gözden geçirilmiş ve Mamak bölgesi de bu planlama içerisinde kendine yer bulmuştur. Bu yıllardan sonra Mamak'ın yoğun göç dalgası ile beraber çok hızlı bir gecekondulaşma süreci yaşanmıştır sanayisizleşmenin. 1990'lara gelindiğinde %90'nı gecekondularla çevrilmiş Mamak; gecekondularca oluşturulan bağlar, bahçeler, kümesler ile birlikte bir köy hayatını andırmaktadır. 1990'lı yıllardan sonra hızlı bir apartmanlaşma sürecine giren Mamak bugün; 625 bin 83 kişilik nüfusu, parkları, kültür merkezleri, hastaneleri ve okulları ile modern bir kent hüviyetindedir (<http://www.mamak.bel.tr/tarihce.aspx>).

Ankara'nın Mamak ilçesinin 66 mahallesinden biri olan Akdere, yaklaşık 13500 kadar bir nüfusa sahiptir. Akdere; Kutlu, Mutlu, General Zeki Doğan, Kazım Orbay, Peyami Safa ve Türközü gibi mahalleleri de kapsayan bir alana sahipken Mamak'ın 1983 yılında Çankaya'dan ayrılarak ilçe olmasıyla birlikte bu mahalleler Akdere'den ayrılarak ayrı birer mahalle olmuşlardır. Akdere, Ankara'nın sosyo-ekonomik anlamda üst sınıfın merkezi olan Çankaya ve yoksulluk mekânı olarak bilinen Mamak bölgesi arasında kalan, her iki havayı da teneffüs eden sosyolojik anlamda önemli bir alanda yer almaktadır. Atakule, Karum ve modern kentin yüksek yapılarının rahatlıkla görüldüğü mahalleyi Çankaya'dan ayıran İmrahor deresi-vadisidir.

Akdere Mahallesi; Kızılay merkeze 3,5 km, Kocatepe Camii'ne 3 km, Ankara'nın ve Çankaya'nın sembol yapılarından biri olan Atakule'ye 3,4 km ve Akderelilerce "çamlık" olarak bilinen ve geniş ve görkemli Ankara manzarasıyla önemli bir konumda bulunan 50. Yıl Parkı'na 1 km'lik yürüme mesafesindedir. 50. Yıl Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yapılan ve "Ankara'nın Seyir Terası" olarak bilinen bu park; 54 hektarlık alanda, Şehit Cengiz Topel mahallesinin tamamı ile Akdere ve Türközü mahallelerinin bir kısmını kapsamaktadır. Akdere mahallesi, 1950'li yıllarda başlayarak nihayetinde 1960'ların sonunda Ankara'nın yüksek yoğunlukta bir gecekondulu mahallesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, öncelikle 1950 sonrası bir dizi yapısal dönüşüm neticesinde iç göçe bağlı olarak ortaya çıkmaya başlayan gecekondulu olgusuna odaklandığı ve gecekondulu ve apartman yaşantısının yan yana devam ettiği bir alanda yaşanan dönüşümü anlama çabası içerisinde olduğu için Akdere mahallesi araştırma sahası olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte araştırma sahasının belirlenmesi için yapılan pilot araştırmalarda ve gözlemlerde Akdere'nin coğrafi konumu da bu seçimde etkili olmuştur.

Akderenin tepelik, engebeli, yerleşim için elverişsiz bir alan üzerinde

kurulmuş olması ve imar ve konut yapımı için masraf oluşturan bir bölge olması sebebi ile Ankara'nın merkezinde yer almasına karşın bu gecekondular bölgesi önemli bir rant alanı olarak ortaya çıkmamış ve varlığını bugüne kadar devam ettirmiştir. Mahalle 1990'ların sonundan itibaren özel müteahhitlerce dönüştürülmeye, apartmanlaştırılmaya başlanmıştır. Özel müteahhitler özellikle bölgenin coğrafi şartlarını sebep göstererek kendi lehlerine oluşacak anlaşmalarla bu dönüşümü gerçekleştirmişlerdir. Apartmanlaşma sonrası daire paylaşımına ilişkin anlaşmalar genellikle yüzde 60'a yüzde 40'luk oranlarla müteahhit lehine paylaşılmıştır.

ANKARA'DA GECEKONDULARIN TARİHİ GELİŞİMİ

Ankara'da ilk gecekondular; 1940-1950 yılları arasında üç ana eksende mahalle ölçeğinde yerleşmişlerdir. İlk eksen; Kale çevresinde, Hıdırlık Tepe, Bentderesi Caddesi, Altındağ, Atıf Bey, Yenidoğan mahalleleridir. Bu mahallelerin yüzde 67'sinin gecekondularla kaplı olduğu belirtilmiştir. İkinci eksen ise; asri mezarlığın doğusunda demiryolu ile Mamak arasında, Gülveren ve çevresindeki yerleşimleri kapsamaktadır. Bu bölgenin yaklaşık yüzde 41'ini gecekondular oluşturmuştur. Üçüncü eksen ise; Cebeci ve Yenışehir arasında, Seyranbağları, Balkehriz mahalleleridir ki, bu alanın tamamı gecekondulardan oluşmaktadır. Göçmenlerin ilk uğrak yeri olan bu mahalleler, kent merkezine ve tren yoluna yakın, imar planı dışında olan ve denetimi zayıf, ayrıca eğilimli, sel yatağı ve heyelan alanı gibi yerleşim açısından olumsuz özelliklere sahip bölgelerdir (Şenyapılı, 2004; Keleş, 2012; Türel ve Şenyapılı, 1996, s. 3).

Keleş, 1955 yılında 62.400'lük bir nüfus ile Ankara'nın yüzde 21,8'ini gecekonduların oluşturduğunu, 1960 yılında ise gecekonduların 364.000 gibi bir nüfusa ulaşarak kentsel nüfusun yarısını aşarak %56'lık bir orana erişmiş olduklarını belirtir. 1948 yılında Meclis'te Ankara özelinde konut sorunu gündeme getirilmiş, Atıf Bey ve Altındağ bölgelerinde 50-70 bin kişinin yaşadığından söz edilmiş ve 1950 nüfus sayımında Ankara gecekondularında 100.000 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir (Keleş, 2012, s. 511).

Gecekondular Ankara'nın önemli bir yüzü olurken gerek gecekonduları gerekse bu alanlarda yaşayan göçmenleri, gecekondularını bir vaka olarak çalışan birçok araştırma yapılmıştır. Öğretmen'in (1957) ilk olma özelliği taşıyan çalışmasından sonra ülke genelinde gecekondular bölgelerine dair yapılan çalışmalar artarken, Ankara merkezli olarak da önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Sewell, 1964; Yasa 1966; Gökçe, 1971; Kongar, 1973; Erdoğan, 1977; Kartal, 1983). Bu çalışmalarda tarihsel olarak gecekonduların ortaya çıkış süreçleri analiz edilmiş ve gecekonduların kentleşme ve kentlileşme süreçleri incelenmiştir. Şenyapılı (1981, 1982)

ise gecekonduların mekanlarını bir tür sınıfsal konumun yansıması olarak ele alıp, gecekonduların ortaya çıkarmış oldukları emeği marjinal, çevre ve merkez işler ayrımı çerçevesinde analiz etmiştir. Sewell'in (1964) doktora tezi olarak hazırladığı çalışmasında Akdere mahallesi (Mamak) 8 kişi ile yapılan derinlemesine görüşme çerçevesinde incelenmiştir. Sewell bu çalışmasında etik sorunlara yol açmamak adına çalışma yaptığı bölgeyi Aktepe olarak isimlendirmiştir. Kongar (1971) ise çalışmasını Altındağ gecekondular bölgesinde gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra İmar ve İskân Bakanlığının (1964) "13 Büyükşehirde Gecekondular" çalışması Ankara ve İstanbul başta olmak üzere 13 şehirde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada Ankara'da toplam hane sayısının 108.360 olduğu ve toplam konut sayısının %64,60'ını gecekonduların oluşturduğu belirtilirken, bu oran Ankara'yı gecekondular yoğunluğu bakımından ilk sıraya yerleştirmektedir. Yasa ise (1966) çalışmasını belirli bir bölge dahilinde değil, Ankara'nın bütün gecekondular bölgelerinden örnekler olarak gerçekleştirmiştir. Yörükkan (2006) da Ankara ile birlikte farklı illerde de gecekondular çalışması yapmış ve karşılaştırmıştır.

Drakakis-Smith'in (1976) Ankara'nın dört gecekondular bölgesinde –Eski Ankara, Altındağ-Dikmen ve Etlik- gerçekleştirdiği çalışmada göç süreci, nereden göçüldüğü, gecekonduların nasıl inşa edildiği, hangi işlerde çalışıldığı gibi meseleler üzerinde mahalleler arasında bir karşılaştırmaya gidilmiştir. Ayrıca Ankara gecekondular bölgeleri ile yurt dışındaki benzer mekanlar karşılaştırılmıştır. Kır ile bağlantının sürdürülmesinin Ankara gecekondularını yurt dışındaki gecekondulardan ayıran bir etken olduğu belirtilmiştir. Erdoğan (1977) göç süreci ve kentleşme meselesini incelediği araştırmasını Kıbrıs Bayraktar İlkokulu Gecekondular bölgesinde gerçekleştirmiştir. Şenyapılı (1981) Ankara gecekondularının ekonomik profilini çıkarmak amacıyla yaptığı çalışmayı Tuzluca, Yıldız ve Akdere mahallelerinde tamamlamıştır. Kartal (1983), çalışmasında, Çankırı'dan Ankara'ya göçmüş olan göçmenlerin ekonomik ve sosyal olarak kentleşme düzeylerini ve durumlarını çeşitli hipotezlerle sınamıştır. Duyar-Kienast (2005) Ankara özelinde Türkiye'nin göç ve gecekondular yapısını ve tarihini incelediği çalışmasını Türkiye'nin ilk gecekondular bölgeleri olan Altındağ ve Mamak gecekondular bölgelerinde gerçekleştirmiştir. Şentürk (2015) ise 2011 yılında Ankara'da Ege mahallesi gecekondular bölgesinde katılımlı gözlem yoluyla bizzat mahallede yaşayarak araştırmasını tamamlamıştır. Çalışma gecekondular bölgelerinde yaşayan insanların öteki olarak görülmesine, siyasetin pasif unsurları olarak ele alınmasına ve gecekonduların şehrin temizlenmesi gereken "tümörleri" olarak ele alan anlayışa tepki olarak oluşturulmuştur. Ayrıca gecekondular çalışmaları içerisinde eksik olarak nitelendirilen kadın deneyimini ve kadın bakış açısını ele almak adına "kadın bakışı" merkezli bir araştırma gerçekleştirmiştir.

Öğretmen (1957) çalışmasında gecekonduların bir ve iki odalı olarak

inşa edildiğini belirtirken, Yasa'ya (1966) göre gecekondular genellikle tek odalıdır, giriş bölümü aynı zamanda mutfaktır, gecekonduların banyosu bulunmazken odanın bir köşesinde leğen içerisinde yıkanılır. Gecekonduların yapı malzemeleri incelendiğinde genellikle kerpiçten yapıldığı, daha sonradan yapılanların ise taş ve tuğladan yapıldıkları görülmüştür. Gecekonduların zaman içerisinde büyüyüp genişlediği görülmüştür. Bunun sebebi; ailenin genişlemesinin yanı sıra gelir elde etmek adına gecekonduların kiralanması olmuştur (Öğretmen, 1957; Yasa, 1966, Duyar-Kienast, 2005, Sewell, 1964).

Yasa'nın (1966) araştırmasında ise; aile reislerinin %27'si vasıflı işçi-zanaatçı statüsünde çalışmaktadır. Bunu takiben %17'si küçük esnaf-tüccar, %15'i müstahdem, %14,5'i memur ve %11,5'i düz işçi (amele) dir. Şehirde öğrenilen işler arasında %15 ile şoförlük ilk sıradadır. Bunun dışında oto tamirciliği, marangozluk, terzilik, duvarcılık gibi çeşitli işler öğrenilmiştir.

Şenyapılı'nın (1982) Ankara gecekondularının ekonomik profilini yansıtmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında; gecekonduların çalışmaya hazır ve genç nüfus dinamiği olan gruplar olduğu görülmüştür. Bu nüfusun eğitim ve kentsel yaşama ilişkin birikimi ve iş gücünün beceri ve niteliği düşüktür, bu sebeple kentteki iş kollarının belirli kesimlerinde çalışabilmektedirler. Bu alanlar ise, güvencesiz, eğitim ve beceri gerektirmeyen, işçi hareketliliğinin yüksek olduğu alanlardır. Hane başkanlarının %25'inin servis işçisi, %22'sinin memur ve %13'ünün küçük girişimci oldukları görülmüştür. İşgücüne katılım cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Hem birinci hem ikinci kuşakta erkeklerin çalışma yaşamına katılması kadınlara oranla daha yüksektir. Ancak ikinci nesil kadınların çalışma hayatına katılımı birinci nesil kadınlara oranla daha yüksektir. Gecekondular kazandıkları düşük ücretlerle kentin alt gelir gruplarını oluştururlar. Görüşmeciler arasından kadınların yarısının okuma yazma bilmediği, erkeklerin ise yarısının ilk okul mezunu olduğu görülmüştür. Kentin sosyal ve ekonomik imkanlarından en az yararlanan kesimdir gecekondular. Buna karşılık tüketim pazarındaki varlıklarıyla kentleşmeye çalışırlar. Tüketim gecekondular için kentle bütünleşmenin önemli bir aşamasıdır.

Ankara gecekondularında yapılan çalışmaların tamamında göçmenlerin kenti geçici bir uğrak olarak görmekten ziyade kalıcı olarak gördükleri, kentte mutlu oldukları, kentte kalmak, kentin eğitim ve iş imkanlarından faydalanmak istedikleri vurgulanmıştır. Gecekonduların kır ile bağlantılarını koparmamaları, kentte kader birliği yaptıkları insanlarla dayanışma içinde olmaları, kentte var olabilmek adına azim ve fedakârlık içerisinde çalışmaları ve mücadele etmeleri onların kentte kalıcı olmalarını sağlamış ve gecekonduların bu ilişki ağları ve sosyo-psikolojik özellikleri onları Batı'daki yoksulluk mekanları olan slumlardan ayırmıştır.

YÖNTEM

Gecekonduluların göç öyküsünü ve toplumsal hareketlilik imkanlarını bizzat bu süreci yaşayanların, deneyimleyenlerin gözünden ele almak nitel bir araştırma tasarımını zorunlu kılmıştır. Ayrıca, istatistiki analizlerle belirli bir tür sosyal dünyaya ait olguların tamamını açıklama gayreti içinde olan toplumsal hareketlilik çalışmalarının tersine bu çalışma; bireysel mücadelelere ve kente tutunmanın ve kentte var olabilmenin temel stratejilerini anlamaya odaklanmıştır. Nitel araştırmanın da amacı, insanların hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları ile ilgili bir anlayışa sahip olmak, anlamlandırma sürecinin ana hatlarını çizmek ve insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını analiz etmektir (Creswell, 2015, 48).

Ankara gecekondulularının toplumsal hareketliliklerini ve kentsel deneyimlerini incelediğimiz bu çalışmada araştırmanın evrenini; kısmen 1940'lı yıllarla başlayan ve doruk noktasına 1950'li yıllardaki toplumsal ve ekonomik dönüşüm sonucu meydana gelen kırsal göç neticesinde kentlerde ortaya çıkan gecekondu aileleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırma evreni; hem ilk göç dalgalarını alan yer olması sebebiyle hem de en yoğun gecekondulaşmanın yaşandığı yer olan Mamak'ın Akdere Mahallesi olmuştur. Araştırma örneklemini ise göç neticesinde Akdere'ye yerleşmiş ve o günden bu yana bu mahallede yaşamış 30 kişi ve biri apartmanda biri halen gecekonduya yaşayan iki aile ile yapılan derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. Görüşmeler MAXQDA 11 nitel veri analiz programı yardımı ile analiz edilmiş ve temalaştırılmıştır.

Bu araştırmanın odaklandığı temel araştırma problemi; kimi yapısal nedenlerle 1950'lerden sonra kırdan kente geçerek gecekonduları inşa eden göçmenlerin; ekonomik hayata katılımlarının, kentte tutunma yollarının, sınıfsal ilişkilerinin ve toplumsal hareketliliklerinin bir sorgusudur. Kırdan kente doğru yapılan umut yolculuğu neticesinde öncelikli olarak yaşam alanını meydana getirmek zorunda olan göçmenler gecekonduları inşa etmişlerdir. Göçmenler, başlarını sokacakları çatıyı, gecekonduları inşa ederek önemli bir aşamayı geride bırakmalarına rağmen onlar için asıl mücadele ekonomik olarak kentte tutunmanın yollarını aramakla başlamaktadır. Araştırma kapsamında araştırmacıya yol gösterecek temel problem alanını detaylandıran araştırma sorularını şu şekilde sıralayabiliriz.

- o Gecekonduluların Sosyo-Ekonomik Profili ve Toplumsal Hareketlilik Stratejileri
 - o Göç etmeden önce ne iş yapmışlardır?
 - o Köyde geride bıraktıkları menkul ve gayrimenkulleri, mal varlıkları var mıdır?

- o Ailede kaç kişi çalışmaktadır ve göçten sonra sırayla hangi işlerle meşgul olmuşlardır?
- o İşlerden hangi sebeplerle ayrılmışlardır, yeni iş bulmak için ne türden çabalar harcanmıştır?
- o Göçmenler arasında kuşaklar arası farklar aynı zamanda mesleki farklar da doğurmakta mıdır?
- o Kent içinde mekânsal hareketlilik olmuş mudur, varsa ne tür sebeplerle kent içinde yer değiştirmişlerdir?
- o Çocuklarla ekonomik ve sosyal etkileşim var mıdır, ne yönde bir etkileşim mevcuttur?

BULGULAR

Akdere mahallesi; Çorum, Kızılcahamam, Kırşehir, Yozgat, Tokat, Sivas başta olmak üzere özellikle Ankara'nın doğusundaki birçok şehirden göç almıştır. Göçler genel itibariyle 1954-1968 arasında gerçekleşmiştir. Gecekondulular, akraba ve hemşerileri ile beraber kümelenerek çevirdikleri aralarda beraberce uzun yıllar oturmuşlardır ve büyük çoğunluğu 1990'dan sonra başlayan apartmanlaşma neticesinde sahip oldukları dairelerinde yine beraberce yaşamaktadırlar. Gecekonduların ve apartmanların bir arada var olduğu mahallede katılımcılar içerisinde üç aile halen gecekonduya yaşamaktadır. Katılımcılar genel itibariyle Ankara'nın doğusunda komşu illerden göç etmişlerdir. İlk kuşak gecekonduluların çoğunun köyde doğmuş oldukları görülmektedir. Katılımcılar arasından babalarının ilk olarak şehre geldiğini söyleyenler ise genel itibariyle Ankara'da doğmuşlardır. 1950-1960 arasında Akdere'ye göçen gecekondulular bizzat gecekondu yaparken, 1960 sonrasında gecekondu kiralılığının arttığı gözlenmiştir. Halen gecekonduya yaşayan üç aile vardır ve bu ailelerden biri dışında diğerleri gecekonducularını müteahhite vermişler ve kentsel dönüşüm süreci beklenmektedirler. Görüşmecilerin önemli bir kısmı müteahhitler vasıtasıyla dönüşüm sonrasında dairelerinde yaşamaktadırlar, fakat bir kısmı ise müteahhitlerle anlaşmışlar fakat dönüşüm süreci henüz başlamamıştır. Bu kesim ise emeklilik primleriyle aldıkları dairelerde oturmaktadırlar.

Gecekondu ilk etapta kerpiçten ve "iki oda bir ara" olarak yapılmıştır. 1972 yılına kadar elektrik ve suyun olmadığı mahallede, su ihtiyacı mahalledeki çeşmelerden sağlanmaktadır. 1990 yılı itibariyle özel müteahhitler aracılığıyla dönüşüm süreci başlamış ve bugüne kadar devam etmektedir. Dönüşüm süreci şu an için durmuştur, çünkü yeni dönüşüm prensibi apartmanlaşma olarak değil siteleşme olarak devam etmektedir. Akdere mahallesinde apartmanlaşma 1990'lardan sonra hızlıca artarken gecekonducuların varlığı ise

devam etmektedir. Ancak kimi gecekondular Kentsel Dönüşüm Projelerinin gerçekleşmesi için boşaltılmıştır. Boşaltılan gecekondularda ise Suriyeli ve Iraklı göçmen aileler yaşamaktadır.

Göçmenlerin kente göç kararı almalarından, başlarını sokacakları gecekonduları inşa etmelerine, oradan da kentin ekonomik döngüsü içerisinde kendilerine yer bulmaları ve artık kentin bir parçası olmalarını sağlayan kimi etkenler ortaya çıkmıştır. Bu süreç ise sahadan elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan temalar bağlamında tartışılmıştır.

Aşamalı Kentleşme

Kentleşme sürecinin görece daha sancısız geçirilmesinin önemli sebeplerinden biri aşamalı olarak kente göç sürecidir. Aşamalı kentleşme, bu yönüyle önce aile reisinin kente gelerek kendisine iş ve kalacak yer araması ve sonrasında şartlar olgunlaştığında ailesini de getirmesiyle sonuçlanan süreci ifade eder. Köyde hala belirli türden geçim sağlayabilen ancak ileri vadede köyde olanakların ve toprağın aileye yetmeyeceğinin farkında olanlar kendilerine iş aramak amacıyla şehre gelmiş ve mevsimlik işçi statüsünde dönemlik işlerde çalışmışlardır. Hiç okula gitmemiş ve çiftçilik dışında bir zanaat sahibi olmayan göçmenler genellikle inşaat sektöründe çalışmışlardır. Ailenin diğer fertleri ise köyde mevcut durumu devam ettirme gayreti içerisinde olmuşlardır.

Babam şehre ilk olarak 1945 yılında gelmiş, biz 1955'te geldik. Babam sürekli gelip gitmiş, köyden şehre, şehirden köye. Babam çiftçiydi ama köyde kıtlık vardı, şehirde de ne iş bulsa yapmış. (Neşet, Tokat, 1955)

Bununla birlikte köyde toprağın artık aileyi doyurmaması ve kalabalık hanelerin olması köylüyü göçe zorlamıştır. Bu göç daha çok ailenin bekar çocuğu tarafından gerçekleştirilmiştir. Belirli türden bir mesleği ya da eğitimi olmayan göçmen devamlı iş arar pozisyonudadır. Çalışılan işler ise genel itibarıyla günlük ya da haftalıktır. Gençliğin vermiş olduğu enerji bu süreçte kentte kuvvetli ve dirayetli kalmalarını sağlamıştır. Sürekli köye gidiş gelişlerin olduğu bu aşamadan sonra evlenip şehre yerleşmişlerdir.

Ben 16-17 yaşında geldim şehre. Cebimde 30 kuruş vardı 15'ini otobüse verdim. Samanpazarı'nda bir pansiyonda kaldım. Rastgele bir dolmuşa bindim, Yenimahalle'de indim. İşçi arar mısınız diye sorardım, hızarıcılar vardı orada çok. Bir tanesi bir haftalık iş var dedi, orada çalışırken bir aylık daha iş buldum. Böyle böyle birçok yerde çalıştım en sonunda bir yerde tezgahtar olarak işe girdim. Bu süre zarfında köye gidip geliyorum, para kazanmaya da başlamıştım. Sonra bir vesile oldu Akdere'ye gecekonduyu yaptım, ondan sonra evlendim,

hanımı da aldım geldim. Sonra kardeşimi de aldım yanıma. Biz çok çalıştık, çok çile çektik. (Alâeddin, Sivas, 1957)

Aşamalı kentleşme, göçmen açısından ortaya çıkabilecek birçok sorunun daha baştan çözülmesini sağlamıştır. İlk göçü gerçekleştiren hane reisleri ya da köyün bekar delikanlıları şehirde günlük olarak ödedikleri ve ücretlerin görece uygun olduğu pansiyonlarda kalarak konut masrafından önemli oranda kurtulmuşlardır. Bunun yanı sıra sürekli bir işin olmamasından dolayı bir hafta çalışıp bir hafta çalışmayan, genellikle mevsimlik dönemsel işlerde çalışan göçmen bu süreci tek başına daha kolay bir şekilde atlatabilmiştir. Kentte tecrübe kazandıkça, gecekonu yapacak yer ve imkân bulunca ve görece sürekliliği olan işler keşfetmeye başlayıp tecrübe kazanınca aileleri getirmek kentleşme sürecinin olumsuz ekonomik etkilerini en aza indirmiştir. Ekonomik etkiler dışında kentle girilen ilişkinin, kentle ilk tanışmanın ortaya çıkarabileceği travmalar aileden bağımsız bir şekilde gerçekleşince daha kolay atlatılmıştır. Aksi takdirde ailenin ve çocukların şehirdeki durumu hane reisi üzerinde bir baskıya neden olabilirdi.

Kaos ve Belirsizlikten Umuda Açılan Kapı, Ağ Türü İlişkiler: Akrabalık, Hemşerilik ve Kader Birliği

Gecekonduluların kente adım attıkları ilk andan itibaren gerek başlarını sokacakları umut mekanlarını inşa etmelerinde ve gerekse iş-güç arayışında onların en önemli yardımcıları ve kentte varlık kazanmalarını sağlayan itici güçleri karşılıklı olarak inşa ettikleri dayanışma ağları olmuştur. Göçmenin kendisini dayanışma odaklı bu ilişki ağının içinde bulması temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli işleve sahiptir. Bununla birlikte dayanışmaya dayalı bu ilişki ağı, göçmenin kendini kentte güven içerisinde hissetmesini sağlamış ve yeni bir mekânın, kentin ortaya çıkaracağı psikolojik travmadan da korumuştur; bu sayede de göçmen kente karşı bir yabancılaşma duygusu içerisine girmemiştir. Dayanışmayı ortaya çıkaran en yoğun ilişki biçiminin ise akrabalık olduğu anlaşılıyor. Akrabalığın işlevi kente gelmeden, göç kararının alınmasıyla başlıyor ve kente atılan ilk adımdan itibaren her aşamada akrabaların yardımı ve gözetimi sürüyor.

Biz rençperdik, köyde mal mülk yoktu. Ben köyde biraz çalıştım, sonra bir iş kalmayınca ben de buraya kayınpederin yanına geldim. Askere gidene kadar üç dört sene kayınpederle beraber kaldık. Ben askere gidince de kayınpeder yer çevirmiş bana, askerden sonra da geldim oraya gecekonu yaptım. Sonra bir hemşerimiz vardı, sağ olsun onun sayesinde de Karayollarına girdim, orada çalıştım. (Yahya, Bala, 1954)

Kenan'ın öyküsü ise kente göç sürecinin ve kentte kurulan dayanışma ağlarının sadece kentte var olmayı sağlamadığı bunun yanı sıra büyük bir yoksulluk ve buhrandan önemli bir dikey hareketlilik imkanını ortaya çıkardığı görülüyor.

Babamlar beş kardeş, 150 dönüm de arsa var. Bu arsa bölüne bölüne elde küçük bir şey kalıyor o da bir işe yaramıyor. Köy yerinde ya bekçilik yaptırılır ya çobanlık. Ben babamdan müsaade aldım geldim şehre. Şehirde amcam vardı onun yanına geldim. Köyde ilkokulu bitirmiştım, amcaoğlu akşam ortaokuluna gidiyormuş, beni de çağırdı gel beraber gidelim dedi, gündüz çalışırdık akşam da okula giderdik. Böylelikle ortaokul mezunu oldum. Sonra bir vesile oldu Orman Bakanlığına bağlı bir kuruma işçi olarak girdim. Müdür bana ortaokul da bitecek ona göre dedi. Ben orada ortaokulu bitirdim, sonra liseyi de bitirdim. Akşamları çalıştım gündüzleri okula gittim. Lise bittikten sonra orada memur oldum ve açık öğretime de (üniversiteye) başladım. 1991'de üniversiteden mezun oldum, 1997'de de emekli oldum. (Kenan, Çorum, 1964)

Kentte akrabalar ile kurulan dayanışmanın kırsal biçimi de evlilikler yoluyla sağlanıyordu. Görüşmecilerin önemli bir kısmının akrabalarıyla (kuzen) evli oldukları görülüyor.

Ben dört beş yaşındayken babam vefat etti. Benim amcam var da burada (Akdere) onun yanına gider gelirdim, sonra da temelli olarak kaldım. Köyde rençperdik bir şeyimiz yoktu. Abimler başlarda kaldı köyde hayvancılık yaparlardı. Sonra abimin biri de tutunamadı geldi, Amcamlarla beraber ona da bir gecekondu yaptık ondan sonra ben abimle kalmaya başladım. Sonra da halamın kızıyla evlendim, Almanya'ya çalışmaya gittim. Almanya'ya ilk gittiğimde hanımı götürmedim, iki yıl hanım abimlerle beraber kaldı. (Neşet, Tokat, 1955)

Akrabalığın yanı sıra hemşerilik ve bir toplumsal dönüşümün öznelere olarak ortak bir kaderde birleşmeleri göçmenlerin dayanışma biçimlerinin sosyal ve psikolojik temelini oluşturmaktadır. Göç edilecek yerin ve hatta gecekondunun yapılacağı alanın belirlenmesi hemşerilerin nerede bulduklarına göre şekillenmiştir. Buna bağlı olarak gecekondu mahalleleri de parçalı, kümelenmiş bir yapıya sahiptir. Çerkezlerin bulunduğu sokak, Kızılcahamamlıların bulunduğu muhit, Çorumluların (Sungurlu) mekânı gibi.

Ben ailenin son çocuğuyum, köyde fazlaca bir şeyimiz yoktu zaten, ben baktım geçim sağlayamayacağım çıktım geldim. Bizim burada (Akdere) hemşerilerimiz vardı, benim durumu da bildikleri için "gel

buraya bir gecekondu yapalım” dediler ben de çıktım geldim. Bana bir yer belirlediler sonra beraberce gecekonduyumuzu yaptık. Sonra bir vesile oldu, tanıdık çıktı kurumda SSK’da memur oldum, oradan da emekli oldum. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Kırsal yaşamın kilitlenmesi ve artık kırdan geçim sağlanamaması göçmenler açısından göçü kaçınılmaz kılıyor. Fakat kitlesel göçlerin başladığı 1960'lara kadar olan ilk dönemde bu kararı alıp şehre göçmek bir kaos ve belirsizlik içermektedir. Bu yönüyle bu karar kırsal yaşamdan daha cezbedici görünmemektedir. Bu karar kişisel anlamda bir umuda tutunma gibi görünse de sadece bireysel düzlemde düşünülemez. Çünkü göçmen bu göç kararı ile birlikte şehirde sadece kendini kurtarmak peşinde olmayacak, bu göçü ailesi ve geride kalanlar için fırsata dönüştürmeye çalışacaktır. Bu sebepten hiçbir bağ olmadan şehre kendini atan göçmen aslında kendini “feda” etmektedir. Daha sonra şehre gelecek olan göçmen için kaos ve belirsizlikten bir düzen yaratılmaktadır.

Evin en büyük çocuğu amcam ilk olarak o şehre gidiyor, tabiri caizse elini kolunu sallayarak. Fakat ne gidecek yeri belli ne kalacak yeri ne de çalışacak bir işi. Sonra amcam bir ara köye geldiğinde küçük kardeşi (12) olan babamı da şehre göndermesini istiyor babasından. Babam çeşitli işlerde çalıştıktan sonra amcamın bir tanıdığı vesilesiyle bir terziye çırak oluyor. Amcam da ardiyecilik, tüpçülük gibi çeşitli işler yapıyor. Babam şehre geldiğinde amcam gecekonduyumuzu yapmış oluyor. Bir süre beraber yaşadık sonra halamlar da şehre geliyor. Bir gecekondu içerisinde üç aile beraber yaşıyor. Daha sonra gecekondu büyüyor, halamlar için ayrı bir yer yapılıyor. Babam askerden gelip evlenince de amcam gecekonduyu babama bırakıp, kendine başka bir gecekondu yapıp ayrılıyor. Bu süreçte babam, çocuklarını üniversiteye gönderiyor, arsa alıyor, daire sahibi oluyor. Bugün sadece babamızın emeğiyle oluşan dört adet dairemiz var. (Cenk, Sivas, 1958)

Yokluk, yoksulluk ve çaresizlik ortamında göçmenlerin birbirlerine sığınmaları ve el ele vererek bunu aşmaya çalışmaları hem psikolojik anlamda onları ayakta tutmuş hem de kente tutunmanın en etkili yolu olarak ortaya çıkmıştır.

Kullanım Değerinden Değişim Değerine, Umut Mekanları

Harvey (2011), “Umut Mekanları” isimli eserinde coğrafi-uzamsal düzenlemelerin sermaye birikimi ve sınıf mücadelesi açısından zorunlu ilişkisine gönderme yapar. Kapitalizm, sermaye, sınır, rant ve mekan arasındaki ilişki 1970'ler sonrası Lefebvre, Castells, Harvey gibi isimlerce

kentin ve mekanın yeniden üretimi çerçevesinde tartışılmıştır. Harvey'e göre kentler sınıfsal bir yapılanmadır. Bu yapılanma içerisinde ütopyalar ve distopyalar beraber yan yana varlardır. Bugün Ankara ve İstanbul gibi metropollerdeki kapalı siteleri ve gecekonduları bu gözle görmek mümkündür. Göçmen açısından da kentte var olma, varlık kazanma sürecinin ilk hamlesi gecekondu bu anlamda bir umut mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu umut; hemen yanı başlarında bulunan apartmanlarda yaşayabilmenin, kentli olabilmenin ve kentin bir parçası olmalarının çevrelediği umuttur.

Gecekondu öncelikli olarak göçmenin başını sokacağı bir sığınak bir umut mekânı olurken daha sonra kırdan göçlerin devam etmesiyle bu mekanlar gecekondu açısından bir gelir kapısına dönüşüyor. Gerek gecekonduya ekler yaparak odanın kiralanması şeklinde gerekse de gecekonduyun tamamının kiralanması ve nihayetinde satılması şeklinde bir gelir elde etme biçimi olarak gecekonduların ortaya çıktığı görülüyor.

Babam 1952'de şehre geliyor ve bir gecekondu yapıyorlar Akdere'ye. Babam inşaatçı olduğu için gündüz çalışır gece de bir oda çıkarırmış gecekonduya. Bir oda, iki oda, üç oda derken kiraya vermek için de yedek odalar arkaya doğru eklenirmiş. Sonra o odalar yeni gelenlere kiralanırdı. (Abdullah, Kayseri, 1952)

Ben 1957'de Akdere'ye geldim, hemşeriler çağırdılar gel gecekondu yapalım diye, yaptık gecekonduyu. Önce kerpiçle yaptık, sonra briketle. Sonuncuyu da tuğla ile yaptım. Bunların hepsi birbirine bağlı. Çoluk çocuk büyüdü herkes bir oda istedi bir de kiralık olsun o zaman dedik. Bir oda bir ara kiralardık. Her oda 10 liraya kiralanırdı, çalışırdım bir de kiradan alırdım o şekilde geçinirdim. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

1960'lara kadar mahallede yeterli düzeyde arsa olmasına karşın yine de gecekonduların kiralanmasına ya da satılmasına rastlıyoruz. Bunun temel sebebi köyden elinde avucunda bir şey olmadan gelen göçmenin bir müddet, iş bulup para kazanana kadar gecekondu kiralamak yolunu seçmiş olmalarıdır. Para kazanmaya başlayınca da oturdukları gecekonduyu satın almışlar hatta daha sonra kendileri de başka gecekondu yapımışlardır.

Ben 1957'de Ankara'ya geldim ondan bir yıl sonra falan da Akdere'ye. Buraya geldiğimde ilk olarak bir gecekondu kiraladım. Orası da tapulu malıymış adamın birinin. Ben bilmem dedim, ben kiracıyım. Sonra bana dedi sana 15 gün mühlet ya alırsın burayı ya da yıktırırım. Sonra ben de aldım, yeniden yaptım, büyüdü gitti. (Alâeddin, Sivas, 1957)

1960'lardan sonra ise mahallede gecekonu yapılacak alanların azalması ve tükenmesi ile birlikte yeni gelenler daha çok kiralama ve satın alma yoluyla gecekondulu olmuşlardır.

Ben 1964'te geldim buraya. Gecekonu kiraladım. Kirada birkaç sene oturduktan sonra babam kira ile uğraşmaz dedi. Oturduğumuz gecekonduyu satın aldık. Sonra onu yıktık abimle beraber, yerine iki katlı gecekonu yaptık. (Kenan, Çorum, 1964)

Bir bakıma Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2013) yapmış olduğu çalışmada görüldüğü gibi kente daha önceden gelmiş olanların mevcut gecekonduları satarak ya da kiralayarak yeni gelenler üzerinden bir ekonomik avantaj elde etmeleri söz konusu olmuştur.

Köy ile Kent Arasında Kaynak Aktarımı ve Mekânsal Hareketlilik

Kırdan kente göç, kırsal göçmen için geri dönüşü olmayan bir yol olma özelliği gösterir. Fakat bu, göçmen açısından kır ile her türlü ilişkinin sona erdirilmesi anlamını taşımaz. Göçmen, kır ile hem duygusal ve kültürel etkileşimi devam ettirmektedir hem de kentin zorlu ekonomik şartlarına ayak uydurma sürecinde kırdan destek almaktadır. Gecekondulu kentte bir yandan kırın yardımına ihtiyaç duymaktadır bir yandan da kırdan geride kalanları kente çekecek düzeni kurma telaşındadır. Bu süreç göçmenin geride bıraktığı mal, mülk, arazi sahipliğine ve hane nüfusuna göre değişiklik göstermektedir. Geride, kırdan kalanların kendilerini geçindirebileceği bir ekonomik faaliyet alanı devam etmekteyse bu durum kentteki gecekondulunun sosyal ve ekonomik anlamda kente daha kolay adapte olmasını sağlamaktadır. Çoğu durumda ise artık kır yaşamı köylü için sonuçlanmıştır ve köyde geçim sağlamak son derece zordur. Kırdan kopmak ve bir umuda tutunarak kentte var olabilmek son çaredir.

Abim evliydi köyden ayrıldı, çalışmak için şehre geldi. Ondan iki üç sene sonra da ben ortaokul için geldim. Abimin yanında kalırdım. Ben hem çalıştım hem okula gittim, bu arada da köye gidip gelirdim. Hem köyden yiyecek; bulgur, mercimek falan da getirirdim. Abim gecekonduda kirada otururdu, babam geldi kiracılıktan kurtulun dedi yardım etti beraberce iki katlı bir gecekonu yaptık. (Bekir, Çorum, 1965)

Kırdan kente, kentten kıra kaynak aktarımı sadece somut ekonomik girdi ve çıktılarla yapılmıyor, göçmen dolaylı olarak da köydeki hayata katkıda bulunulabiliyor.

Ben 12-13 yaşında geldim şehre, biz yedi kardeşтик, babam çiftçiydi. Amelelik yaptım, çıraklık yaptım, daha sonra da bir vesile ile iş makinası operatörü oldum. O zamanlar kıymetli bir işti bu, iyi para kazandırıyor. Köyde zaten bir şey yoktu, babam başından gidene şükrediyordu. Benden küçük iki kardeşimi de getirdim şehre, onları da makine operatörü yaptım, onlar da hala Ankara'dalar, evleri barkları var. Köyde ev bark duruyor, annem yazın köyde kışın yanımda kalıyor. (Yavuz, Çorum, 1968)

Göçmenler genel olarak köy ve kent arasındaki hem ekonomik hem kültürel bağlantıyı sürdürmüş ve bu ilişki onları daha da kuvvetlendirmiştir. Bunun yanı sıra kırdaki ekonomik sıkıntılara ve işsizliğe ek olarak miras sebebi ile ortaya çıkan anlaşmazlıklar ya da kan davası gibi problemler ortaya çıkınca köyünden ayrılan göçmenin kır ile bağlantısını tamamen kopardığı da görülmüştür.

Ben burada doğdum, babam 1960'da gelmiş. Babam çiftçiymiş, pek bir şeyimiz yokmuş köyde. Amcamlarla mal davası olmuş pek de malımız yokmuş ya, bu yüzden babam oralarda durmak istememiş çıkmış gelmiş. Babam ayakkabı boyayarak büyüttü bizi. Biz köye bir daha dönmedik. (Sinan, Kayseri, 1960)

Biz 1962'de buraya geldik. Benim küçük kız kardeşim vefat ediyor, bunun üzerine annem köyde durmak istemiyor, babama göçmek için baskı yapıyor. Zaten köyde de işsizlik var. Tarla falan yoktu da işte hayvanları, evi barkı satıp geldik. (Yaşar, Çorum, 1962)

Kır ile bağlantı bugün bile devam ederken gecekondulular köyde bulunan baba evinin satılmasına şiddetle karşı çıkmışlardır. Köydeki baba evi onarılıp yenilenmiş; gecekondulular arasında yazları köyde kışları şehirde geçirmek gibi bir mekânsal hareketlilik de gözlenmiştir.

Köyde 60 dönüm tarla vardı o da ancak babama yetiyordu. Babam sağ iken pek köye dönmedim ben. Şehirde çalıştım, iyi de para kazandım. Babam öldükten sonra da köydeki evimizi, samanlığımızı hep yaptırdım, baba evi satılır mı? İki üç aya bir gider gelirim ben. (Rasim, Kayseri, 1953)

Kır ile bağlantının sürmesi gecekondulunun kentleşme sürecini geciktirse de kır ile devam eden bağlantı göçmenin kentte travma yaşamamasına neden olabilecek psikolojik etkileri ortadan kaldırırken, aynı zamanda ekonomik ilişkinin sürmesi de kente tutunmayı kolaylaştırmaktadır. Bugün, kentleşmenin en ileri safhasında dahi köy ile bağlantı devam etmektedir; bu gecekondulunun kültürel özelliklerinin bir yansımasıdır. Bu yönüyle de Türkiye'de gecekondular Batılı yoksulluk mekanları olan slumlardan ayrılırlar.

Azim ve Fedakârlık

Gecekonducular birçok açıdan önemli bir mücadelenin mekânsal yansıması olarak ortaya çıkmışlardır. Bu yönüyle gecekonducular yalnızca bir konut tipi olmaktan çok daha fazlasını ifade eder. Endüstri devriminin ve sonuçlarının neredeyse bütün etkilerini yaşamışlardır. Yaşadıkları topraklardan, köylerinden kopmuşlardır, köydeki işleriyle, çiftçilikle ayakta kalamaz duruma gelmişlerdir. Sanayi çağının bir sonucu olarak göç etmişlerdir fakat kentlerde sanayinin ortadan kalkışının etkilerini sonuna kadar yaşamışlardır. “Kentliler” tarafından dışlanmışlardır. Gecekondulular adına birçok olumsuzluktan daha söz edilebilir; fakat tüm bu şartlara rağmen gecekondulular kente tutunmayı başarmışlar ve kentlere kök salmışlardır. Bu süreçte onların kentte var olabilmelerini sağlayan ithal ikameci ekonomik modelin ucuz iş gücü ihtiyacına kaynak oluşturmak gibi somut ve yapısal etkilerle beraber çok çalışmak, azmetmek, fedakârlık yapmak gibi kimi bireysel özelliklerin katkısı da oldukça yüksektir. Bu azim ve kararlılık ise kendi içinde büyük hayaller barındırmıyor, başının üstünde çatının olması ve ocağın tütmesi en temel hedefler olarak görünüyor.

Köyde yapacak bir şey kalmamıştı. Aslında ben ne olsa yapardım, hiç işten kaçmazdım. Çıkıp geldim şehre, amelelik yaptım, garsonluk yaptım, boyacılık yaptım. Evliydim, Almanya'ya çalışmaya gittim. Hayatımız mücadele ile geçti. Üzüntüden, sıkıntıdan mide kanaması geçirdim, iki kere ameliyat oldum. (Rasim, Kayseri, 1953)

Babam ayakkabı boyacılığı yaparak bizi büyüttü, yetiştirdi. Bizim kimsemiz yoktu, bir gecekondu yaptık gece biz yapardık gündüz onlar yıkardı. Beş kere yıktılar, her defasında yeniden yaptık bıkmadan, usanmadan. Sonra tapusunu aldık da kurtulduk yıkımdan. Ben seyyar satıcılık yaptım, buradan Kızılay'a gider gelirdim her gün. Sonra belediyeye girdim, beni köpek barınağına verdiler, rahatsızım (astım) dedim dinlemediler, orada çalışacaksın dediler. Evi ben geçindiriyordum, mecbur bir süre çalıştım sonra bırakmak zorunda kaldım. Şu anda çalışmıyorum, ameliyat oldum, ablam çalışıyor. Emekliliğim yok. (Sinan, Kayseri, 1960)

Gecekonducuların ayakta kalabilmek adına ortaya koydukları özveri bir netice doğuruyor, özellikle yalnızlaşma ve komşuluk ilişkilerinin azalması gibi birçok sebeple eleştirse de apartmanlarda daha rahat-konforlu bir yaşama başlıyorlar. Daire sahibi oluyorlar, hatta birden fazla daire sahibi olup diğerini kiraya veriyorlar, genellikle emekli olmuşlar ve görece rahat bir yaşamları var. Ancak hala gecekonduya yaşayıp, gecekonduyunun zahmetini çekmeye devam edenler de var.

Ben hala gecekonduda yaşıyorum. Beş kardeşin en küçüğü olarak, köydeki şartlardan yoksulluktan dolayı geldim buralara. Çalıştım, emek ettim, memur oldum, emekli oldum. Üç oğlan bir kız var. Oğlanları okuttum, hepsinin birer dairesi var Eryaman'da. Beni de yanlarına almak istiyorlar ama ben yapamıyorum oralarda. Ben gecekondumda rahatım. Ama kışları giderim onların yanına. Bir ekmeğe bir sana yağ olurdu, onu ekmeğe sürer yerdik, başka bir şey olmazdı. Ben emekli olduktan (1984) sonra peynir, zeytin almaya başladım. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Kenan ise, azim ve fedakarlığın yanı sıra kendine güven, inatçılık, bıkmadan usanmadan çalışmak gibi birçok özelliği sayesinde yokluktan gelip kendisini memuriyete ve üniversite mezuniyetine taşıyacak bir yol çiziyor.

Köyde kalsak ya çoban ya bekçi olurduk. Ben çıktım geldim şehre. Hem çalıştım hem okudum. Gündüzleri çalışıp gece okuyarak ortaokul mezunu oldum. Sonra gece çalışıp gündüz okuyarak lise mezunu oldum. Lise mezuniyetinden sonra işçi olarak çalıştığım yerde memur oldum. Daha sonra da açık öğretimden üniversite mezunu oldum. Dört çocuk var hepsi de üniversite mezunu oldu. (Kenan, Çorum, 1964)

İkinci nesil ise, babaları gibi yoğun bir çalışma temposu ve mücadele geçirmiyorlar belki ama onların da farklı türden mücadeleleri oluşmaya başlıyor. Apartmanlarla yüzleşme, kent ve kentliler tarafından öteki olarak görünmeye karşı verilen mücadele. Buna ek olarak tüketimin yaygınlaştığı bir dönemde yoksulluğun daha da görünür ve göze batır hale gelmesine karşı verilen mücadele.

Biz gecekondulu olduğumuz yani bitli olabileceğimiz sebebi ile saçlarımız üçe vurulurdu. Öğretmenin çocukları gelirdi, onların saçları hep uzundu. O çocuklar bize başka dünyanın insanlarıymışız gibi bakarlardı... Bizim bayramlığımız falan olmazdı, yani mağazaya gidip elbise almak yoktu, büyüğünden kalanları giyerdin. Biz bir montu yedi arkadaş beraber giyerdik... Sonra okuldan soğuduk biz, kendimizi çalışmaya verdik. (Oktay, Tokat, 1968).

Dikey Hareketlilik İmkânı Olarak; Eğitim

Endüstri toplumlarında özellikle eğitim kurumunun her sosyal sınıftan bireylere açık olduğu görüşü hakimdir. Böylelikle bireyler dikey toplumsal hareketlilik imkanlarından faydalanabilmektedirler. Bu hareketliliğin ise endüstri toplumlarının açıklık düzeyinin göstergesi olduğu belirtilir (Blau ve Duncan, 1967). Önemli bir kesim ise (Glass, 1954) günümüz toplumlarında

eğitim vasıtasıyla dikey toplumsal hareketlilik sağlanabildiğini yadsımamakla beraber onlar hala toplumsal sınıf kökeninin etkili olduğunu belirtirler. Bu çalışmada bireylerin görece ikinci nesilde az olsa bile üçüncü nesilde eğitim yoluyla dikey toplumsal hareketlilik kazandıkları görülmektedir. Gecekonduluların dikey toplumsal hareketlilik kazanmaları, yani toplumsal köken ile menzil arasındaki ilişkinin koparıldığı en önemli alanın eğitim olduğu görülüyor. Gecekondulular, kırsal hayatın bütün yorucu ve ezici dinamiklerini bilen ve çiftçiliğin zorluklarını yaşayan insanlardır. Bunun yanı sıra kentsel yaşamın en alt sınıfsal konumlarında bulduklarından dolayı kentin bütün zorluklarını da deneyimlemişlerdir. Dolayısıyla gecekondulular, eğitimin önemini farkındadırlar. Eğitim, refah ve rahatlık sağlayacak en önemli kurum olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra birinci neslin tamamının eğitimin önemini farkında olduklarını ve bu doğrultuda çocukların okuması için ne gerekiyorsa yaptıklarını söylemelerine karşın; ikinci nesil bireyler, evet babalarının “oku” dediklerini, ancak bunun yanı sıra iş hayatında da yardım beklediklerini vurgulamaktadırlar.

Buralarda çalışın, para getirin baskısı çoktu. Genellikle yanlarında çalıştırırdı babalar. Bir ara abim, halamın oğlu ve amcamın oğlu kaçıp gidelim buralardan demişler, özgür olmak o dönem onlar için çok önemli. Peki, nereye nasıl kaçacaklar? Üniversite sınavına girelim, diye anlaşmışlar fakat okulla pek ilgileri olan tipler de değiller. Sonra sınava giriyorlar bir şekilde ve İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi'ni kazanıyorlar. Daha sonra biz burayı kazandıysak daha iyi yerler de kazanırız deyip amaç kaçmak olmaktan çıkıp istenilen meslekleri yapmaya evrilmiş ve ikinci yıl tekrar girmişler sınava. Bu defa da biri Tıp Fakültesi, biri Dil-Tarih Fakültesi Felsefe bölümü, diğeri de İİBF Uluslararası İlişkiler kazanmış. (Cenk, Sivas, 1958)

Bunun yanı sıra eğitimin önemini gerçekten hissedilmesi ve buna göre somut planlar yapılması kentle girilen ilişkiyle doğru orantılıdır. Eğitimin önemi herkesçe vurgulanmaktadır fakat eğitilmiş insanlarla şehrin orta ve üst sınıflarıyla etkileşim olmadığı için teorik söylem ile pratik hayat arasında farklar ortaya çıkmaktadır. Oysaki şehrin merkezinde, Kızılay'da terzilik yapan ve üst sınıf toplumsal kesimlerle ve onların çocuklarıyla etkileşim içinde olan Hayrettin, eğitimin önemini ve sonucunu somut olarak gördüğü için çocuklarını çalışma hayatından uzak tutmaya ve eğitime yönlendirmişti. Neticesinde beş çocuğunun beşini de üniversitede okutup, meslek edinmelerini sağlamıştır.

Çocuklarının çalışıp, ona destek olmasını hiç beklemedi, çalıştırmadı bizi. Hep okula yönlendirdi, hep okusunlar, okuyarak bir yerlere gelsinler istedi. Büyük adam olsunlar düşüncesi babamda hep vardı.

Babamızı da çok göremezdik o geç saatte gelirdi, biz uyumuş olurduk, biz daha kalkmadan da giderdi işe. (Cenk, Sivas, 1958)

Sadece çocukların eğitimi değil, birinci nesil gecekondulular sınırlı sayıda da olsa kendi eğitimleri ile de ilgilenmiş eğitim fırsatlarını değerlendirmeye çalışmışlardır. İlk nesil gecekondulular genel itibariyle en fazla ilkokul mezunlardır, o dönem köylerde ortaokul imkânı da genellikle yoktur. Şehre geldikten sonra ise eğitim fırsatlarından yararlanmaya çalışmışlardır. İlkokul mezunu olarak şehre çalışmaya gelen Kenan (Çorum, 1964) hem çalışmış hem de okul hayatını sürdürmüştür. Gündüz çalışıp gece okula gitmiş, liseye geçtiğinde ise gündüz okumuş gece de çalışmıştır. Liseden sonra memurluğa yükselen Kenan, açıköğretim fakültesini de bitirerek üniversite mezunu olmuştur. Ortaokul diploması olanların daha fazla günlük yevmiye aldığını öğrenen Yahya (Bala, 1954) ise daha fazla kazanabilmek adına gündüzleri çalışıp geceleri okula giderek ortaokul diploması almıştır. İlkokul mezunu olarak şehre gelen Yusuf (Kızılcahamam, 1957) birçok işte çalıştıktan sonra akşam ortaokulunu da bitirdikten sonra SSK'da memur olarak işe başlıyor ve oradan da emekli oluyor.

Görüldüğü gibi eğitim, gecekondulu için önemli bir toplumsal hareketlilik imkânı olarak görülmektedir. Eğitim toplumsal hareketlilik imkanı olmakla beraber gecekondulu hayatında işlevsel bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla göçmenlerin torunları yani üçüncü nesil eğitime yönelmiş ve birçoğu üniversite mezunu olmuştur.

Kuşaklararası Mesleki ve Sınıfsal Konumlar

Görüşme yapılan gecekonduluların kendileri yani birinci nesil ile onların babaları arasında önemli bir eğitim farkına rastlanmamıştır. Birinci nesil gecekonduluların genel itibariyle ilkokul mezunu olduğu görülürken babaları okula gitmemiştir. Ancak çocukları, başka bir ifadeyle ikinci nesil arasında önemli bir eğitim farkı vardır. Gecekonduluların şehre göç etmelerinin önemli sebeplerinden birinin çocukların eğitimi olması bu durumu açıklamaktadır. Çocukların en az lise mezunu oldukları, üniversite mezunu olanların da oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Biz çocukların okumasını çok istedik, hep kendimizden örnek vererek konuştuk, okuyun bizim gibi rezillik çekmeyin dedik. (Kazım, Akyurt, 1956)

Ben inşaatlarda çalışırdım, baktım çocukların gözü okumakta yok bunları aldım inşaata götürdüm, en pis işlerde çalıştırdım. Ben acımasızdım, onlara okumazsanız ne olacak görün dedim. Yoksa laf anlatmakla anlamazlardı. (Sucu, Kırşehir, 1968)

Gecekonducuların gelir düzeyleri arasında yine babaları ile kendileri arasında önemli bir farka rastlanmazken, çocukların gelir seviyelerinin seçmiş oldukları meslekler oranında babalarından daha iyi olduğu söylenebilir. Çocukların gelir düzeyleri net olarak bilinmemekle birlikte mesleki statü anlamında babalarına oranla bariz bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Şenyapılı (1981) gecekondu emeğini marjinal çevre ve merkez işler olarak ayırmıştır. Bu doğrultuda görüşme yapılan gecekonducuların babalarının daha çok marjinal işlerde, yani eğitim, beceri ve deneyim gerektirmeyen ve düşük ücretli işlerde çalıştıkları görülürken, kendileri çevre işler olarak tanımlanan görece daha deneyimli ve gelir seviyesi artan, ustalık gerektiren işlere doğru yönelmişlerdir. Çocukların ise merkez işlere doğru yönelen hareketlilikleri söz konusudur. Çocukların; memur, öğretmen, polis, mühendis, doktor oldukları görülürken, memuriyet dışında kendi işlerini sürdüren taksicilik, dolmuşçuluk gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. Mesleki statü anlamında bireysel beceri ve çalışmaya odaklı kuşaklararası hareketliliğin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim düzeylerinde görüşme yapılan gecekonducular ve çocukları arasında önemli farklar görülürken; eğitim konusunda önemli bir hareketlilik yaşanmışken, gelir seviyeleri arasında bariz farklılıklara rastlanmamaktadır. Mesleki statü anlamında ise yine önemli farklar vardır. Çocukların büyük kısmı üniversite mezunu olup memuriyetin çeşitli kademelerinde çalışmaktadırlar. Bunlar arasında doktor, mühendis, öğretmen ve polis mevcuttur.

Türkiye gibi aile bağlarının güçlü olduğu, cemaat türü ilişkilerin yoğun yaşandığı bir ülkede toplumsal ve kültürel anlamda hareketlilik kabiliyetleri de değişiklik göstermektedir. Türkiye gecekonducularında kısmen ileriye (çocuklara) dönük kaynak aktarımı yoluyla kuşaklararası hareketlilikten söz edilse de geriye (baba) dönük kaynak aktarımının da oldukça yaygın olduğu görülmüştür.

Benim arsam yerine başka bir arsa verdiler orası duruyor bir şey yapılmadı, sonra çocuklar (doktor olan) bana bu daireyi aldılar, sağ olsunlar. (Alâeddin, Sivas, 1957)

Ben arsamı sattım, üzerine de çocuklar biraz koyacak, Eryaman'dan bir daire alacağım. (Yusuf, Kızılcahamam, 1957)

Ben çok iş yaptım ama en son Antalya'da her şeyi bırakıp geldik, battık. O günden sonra durumlar pek düzelmedi ancak benim iki oğlum var ikisi de akademisyen onların yardımı çok oluyor. (Taha, Sivas, 1968)

Gecekonducularda çocuklar için kaynak aktarımı özellikle gecekonducuların dönüşümü esnasında elde edilen daireler aracılığıyla

sağlanmıştır.

Benim 270 metrekaare yerim vardı, müteahhitle yüzde hesabı yapmadık ben üç daire istedim biri bana diğer ikisi de iki oğlana. Üç daire aldık birinde bekar kızım ve eşimle biz oturuyoruz. Diğer ikisinde de oğlanlar. Biz ölünce de ev kıza kalacak. (Yahya, Bala, 1954)

Ben çok çalıştım, çok iş yaptım, altı dairelik bir bina yaptım, hepsinde çocuklar oturuyor, zaten herkes çocuğu için çalışır, biz de evlendirdik daire sahibi yaptık. (Neşet, Tokat, 1955)

Ayrıca babanın işini devam ettirmek suretiyle mesleki bir kazanım da söz konusu olmuştur.

Benim dedemin at arabası varmış köyde, şehre geldiklerinde de kamyonculuk yapmışlar babam kamyoncuymdu benim. Sonra ben de aynı meslekten gittim, önce dolmuşa muavin olduk sonra ehliyet alıp dolmuş şoförü sonra da taksici olarak çalıştım. (Kemal, Yozgat, 1940)

Eğitim ve mesleki statü kazanmada bireylerin kendi çabaları sonucunda kökenlerinden bağımsız olarak bu konumu elde ettikleri görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de 1950’li yıllarla beraber başlayan sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinden en çok etkilenen grup kırsalda yaşayan ve tarımla geçim sağlayan, toprağın sınırlı olmasından ve aile nüfusunun gitgide artmasından dolayı da daha çok geçimlik bir tarımsal faaliyet gösteren kırsal çiftçi olmuştur. Bu toplumsal dönüşüm bir bakıma kırsal çiftçi olan grubun kent işçiliğine dönüştüğü mesleki ve sınıfsal değişim sürecidir. Bu süreç içerisinde göçmenler açısından kentin bir sığınak ve hareketlilik alanı olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir dizi gelişme olmuştur. Türkiye’de kentleşme sürecini ifade eden bu sancılı süreç, öncelikle göçmenlerin kendi mücadelelerinden bağımsız olarak gelişen önemli iki faktör sayesinde sistemi bozmadan hafifletilmiştir. Bu faktörlerin ilki; devlet içerisinde ve toplumsal hayatta gecekonducuların işgalciler ve kentin kültürel doğasını bozan unsurlar olarak görünmelerine rağmen devletin politik anlamda aldığı tavır ile birlikte gecekonduculara, enformel yapılaşmaya engel olmamasıdır. Gecekonducuların kentlerde varlık kazanmalarına yardımcı olan ikinci faktör ise; dönemin ekonomi politikası haline gelen ithal ikameci ekonomik model çerçevesinde amaç edilmemiş bir şekilde, göçmenlerin sistem içerisinde önemli bir figür olarak ortaya çıkmasına neden olan ekonomik süreçtir (Tekeli, 1977, Kıray, 1998, Şenyapılı, 1981, Keleş, 2012, Karpat, 2003, Erder, 1996, Işık ve Pınarcıoğlu, 2013; Keyder, 2014).

Gecekondu üzerine yapılan ilk değerlendirmelerde gecekonduların gelip geçici olduklarına dair bir görüş oluşmuştur. Burada yaşayanlar bir nevi mevsimlik göçmenler olarak değerlendirilmiştir; ancak gecekondu kentlerin önemli birer unsuru olarak varlıklarını sürdürerek bugüne kadar gelmişlerdir. Göçmenler içlerinde taşıdıkları umut ile kente sınıksız sarılmışlardır. Her şartta kendilerine yaşanabilir bir hayat alanı yaratmış ve burada verdikleri mücadele ile kente tutunmuş ve kendileriyle beraber kenti de dönüştürmüşlerdir. Bu, Türkiye gecekondularının başlıca özelliklerinden biridir (Keleş, 2012, s. 501; Tekeli, 2014, s. 54).

Gecekondu meselesi Türkiye için bir “kentleşme, kentlileşme” meselesi olmaktan da önce kırsaldaki ekonomik dönüşüm neticesinde işsiz kalan grubun toplumsal ve ekonomik hayata yeniden katılımı meselesidir, bir umut yolculuğudur. Gecekondu ülke için bir problem olmaktan öte amaç edinilmemiş bir şekilde sanayileşme sürecine henüz başlayan bir kentin yeni alanlarla birlikte değişen ve dönüşen ekonomik sisteminin önemli bir parçası olmuştur.

Gecekonduların mekânsal yayılmasından sonra emek piyasası içerisinde kendilerine yer bulmaları ve ekonomik sisteme dahil olmaları önemli ölçüde ithal ikameci sanayinin ekonomi politiği çerçevesinde olmuştur. Keyder (2014), ithal ikameci sanayileşmenin milli burjuvazi yaratmak amacıyla öte ülkede sanayi sektörü oluşturmak ve kuvvetlendirmek amacıyla ortaya çıktığını belirtir. Bu yönüyle ithal ikameci sanayileşme, uluslararası sermaye ile rekabet etmek yerine ülke içerisindeki sanayi sektörüne kaynak sağlamak ve güçlendirmek anlamı taşır. Bu süreçte, teknoloji ve üretim malları ile birlikte hammaddenin de ithalini gerektirmektedir. İthal ikameci sanayileşme ile genişleyen modern sanayi, örgütlü iş gücünün büyük bölümünü istihdam etmeye başlamış ve küçük üreticilerden ve hizmet sektöründe çalışanlardan oluşan bir kesim ortaya çıkarmıştır. Tarımdaki yapısal dönüşüm ile ortaya çıkan iç göç sonucunda kentlerdeki yığılma modern sanayi için iş gücü anlamına gelmektedir. Şenyapılı (1981), dış kaynaklı, pahalı teknoloji ithali ile çalışan kapitalistin en önemli sorununun ve ihtiyacının ucuz emek olduğunu belirtir. Bu doğrultuda kentlerdeki gecekondu alanları göç sonrasında emeğini ucuza satabilecek önemli bir işçi ordusunu barındırmaktadır. 1950’li yıllarla birlikte Akdere’ye göçen gecekonducuların ilk işlerinin boyacılık, hamallık gibi marjinal işler olduğu görülmektedir. 1960’tan itibaren ise, ithal ikameci ekonomi ile birlikte çiftçilikten kent işçiliğine geçişin kapıları aralanmış ve çoğunluğu hizmet sektöründe olmak üzere, küçük sanayi ve ufak çaplı ticaret kollarında çalışan gecekondu kesimi ortaya çıkmıştır.

Göçmenler, barınacak ve umutlarını yeşertecek umut mekanlarına sahip olduktan sonra, kent işçiliğine geçişlerini sağlayan ekonomik dönüşüm ile birlikte hem kentsel mekânın hem de ekonomik sistemin bir parçası

olmuşlardır. Sistem içerisinde varlık kazandıktan sonra ise gecekonduların apartmanlaşma, kentsel dönüşüm süreciyle toplumsal ve ekonomik anlamda hareketlilik imkânı kazandıkları görülmektedir. 1984 yılına kadar gecekondulara dair yürürlüğe giren kanunlar bazen gecekonduların yıkılmasına, bazen iyileştirilmesine, bazen yenilerin yıkılıp eskilerin ıslah edilmesine olanak sağlasa da gecekondular varlığını devam ettirmiş ancak gecekonduların işgalci statüsü değişmemiştir. 1984 yılındaki 2981 sayılı kanun ile gecekondular işgalci olmaktan kurtulurken apartmanlaşma süreci ile birlikte gecekondular karşılığı elde ettikleri daireler ile beraber kentin orta sınıflarına doğru toplumsal hareketlilik imkânı kazanmışlardır. Yerinde dönüşümler ve özel müteahhitler aracılığıyla gerçekleştirilen dönüşümler sonucunda gecekondular, gecekondunun yerine ve arsanın büyüklüğüne göre ortalama iki ve üç daire sahibi olmuşlardır. Elde edilen daireler çoğunlukla evlenen erkek çocuğa verilmek suretiyle değerlendirilmiş, bu sayede kira ödenmemekle beraber dolaylı olarak bir gelir elde edilmiştir. Çeşitli sebeplerle çocukların başka şehirlerde ya da şehir içinde başka semtlerde yaşamalarına bağlı olarak boşa çıkan daireler ise kiraya verilerek doğrudan bir gelir kapısı haline gelmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinin ekonomik getirisi kadar, gecekondular için apartmanlarda yaşamak hem prestij kazanımı hem de gerçekten kentli olmak anlamı taşımaktadır.

Endüstri toplumlarında bireylerin sosyal konumları ne olursa olsun açık bir toplum olarak dikey sosyal hareketlilik kazanmaları meritokratik bir toplum olmanın koşuluna bağlı olarak mümkündür. Eğitim, modern kent toplumlarında dikey toplumsal hareketlilik sağlamak açısından temel bir özellik gösterir (Blau ve Duncan, 1967; Crompton, 1993; Sönmez, 2007). Savage (2000), sınıf pozisyonlarını belirlemede ve sınıfsal hareketlilikte artık eğitimin önemli bir belirleyici olduğunu vurgular. Akdere gecekondularında da İlk nesil göçmenler açısından temel mesele çiftçilikten kent işçiliğine geçebilmek olurken, onlar çocuklarını işçi olarak hayal etmemekte ve çocuklarının memur olmalarını istemektedirler. Bunun yolunun da eğitim olduğunun farkındadırlar, bu sebepten çocuklarının eğitimine önem vermişler fakat bunun yanı sıra onlardan ailenin ekonomisine katkı sağlamalarını da beklemişlerdir. İkinci nesil gecekondular ise hem okul hem de çalışmanın beraber çok zor yürüdüğünü belirtse de eğitim onlar için de gecekonduluktan kurtulmanın temel yolu olarak görülmüştür. Üçüncü nesil ise büyük oranda üniversite okumuş ve okumaktadır. Üçüncü neslin ailenin ekonomisine katkı sağlamak gibi bir işlevi olmaksızın artık sadece eğitime odaklanılmış ve memuriyet alternatifsiz hedef haline gelmiştir. Gecekonduların kuşaklar arası dikey toplumsal hareketlilik ve statü kazanmalarının da temel dinamiği eğitim olmuştur.

KAYNAKÇA

- Blau, P. M. And Duncan, O. D. (1967). *The American Occupational Structure*. New York, John Wiley and Sons
- Creswell, J.W. (2015). Nitel Araştırma Yöntemleri (M. Bütün; S.B. Demir Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Duyar Kienast, U. (2005). *The Formation of Gecekondu Settlements in Turkey; The Case of Ankara*. Berlin: Transaction Publishers.
- Drakakis-Smith, D.W. (1976). *Slums and Squatters in Ankara, 1976*, Liverpool: The Town Planning Review.
- Erder, S. (1996). *İstanbul'da Bir Kent Kondu; Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erdoğan, Z. (1977). *Kırsal Bölgelerden Ankara, Kıbrıs-Bayraktar İlkokulu Gecekondu Bölgesine Göç ve Göçedenlerin Kentlileşmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Glass, D. V. (1954). *Social Mobility in Britain*. London: Roulledge-Kegan Paul LTD.
- Gökçe, B. (1971). *Gecekondu Gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekanları* (Z. Gambetti, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- İşık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2013). *Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İmar ve İskân Bakanlığı. (1964). *13 Büyük Şehirde Gecekondu*. Ankara: Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.
- Karpat, H.K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm* (A. Sönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, S. K. (1983). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme*. Ankara: Yurt Yayınevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Kıray, M. B. (1998). *Kentleşme Yazıları*. Ankara. Bağlam Yayıncılık.
- Kongar, E. (1973). *Altındağ Gecekondu Bölgesi*. Ankara: Amme idaresi dergisi. 6/3, 109-138.
- Öğretmen, İ. (1957). *Ankara'da 158 Gecekondu Hakkında Monografi*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Sewell, G.H. (1964). *Squatter Settlements in Turkey: Analysis of a Social, Political, and Economic Problem*. Massachusetts Institute of Technology.
- Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik, Bir Gecekondu Mahallesi Hikayesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık
- Şenyapılı, Ö. (1981). *Kentleşmeyen Ülke Kentlileşen Köylüler*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1981) *Gecekondu; Çevre İşçilerin Mekanı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1982). *Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili: Kentsel Bütünleşme*. 103-121. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı.
- Şenyapılı, T. (2004). *Barakadan Gecekonduya; Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Tekeli, İ. (1977). *Bağımlı Kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Türel, A., Şenyapılı, T. (1996). Ankara'da Gecekondu Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sorunu. Ankara: Batıbirlik Yayınları.
- Yasa, İ. (1966). Ankara'da Gecekondu Aileleri. Ankara: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yörükan, T. (2006). Gecekonducular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.